nare ad illam legem, ideo tene intellectum Petri, cum quo etiam tenet Bart. et Joan. de Imol. in dict. l. *cui fundus*, et etiam videtur tenere idem Bald. in l. 1. columm. 2. C. *ut action. ab hæred. et contra hæred.* ibi : *intelligitur et tertio modo*, ubi approbat dictum intellectum Petri. Et quid si sit conditio, quæ à jure inest, veluti si dicat testator : *lego tibi decem sub hac conditione, si Cajus mihi hæres erit;* an si decesseris antequam hæres adjecerit, transmittas? Bald. dicit, quod non, in dict. l. unic. in princ. colum. 2. ad fin. C. *de caduc. tollend.* ex eo, quia eo animo fuit testator, ut faceret conditionem, allegat l. *in conditionibus primum locum*, §. 1. vers. *nisi*, quem versiculum dicit, non esse alibi, D. *de condition. et demonstrat.* de cujus dicti veritate, vide ibi per Alexand. *in addition.* de conditione vero omnino extitura, vide l. *hujusmodi*, D. *quando dies legati ced.* et si legatum purum sub conditione transfundatur in aliud vide l. *si penum.* D. eod. tit. et ibi Bart. Et quid si conditio sit extrinseca, quæ non venit ex testamento? Vide l. *cum illud*, eod. tit. in §. fin. Et quid si legatum fuit purum, sed declaratio ejus alicui fuit commissa per testatorem? Vide l. 1. D. *de legat.* 2.

LEY XXXV. — Como non vale la manda que faze el testador a algun ome, cuydando que era biuo, e fuesse muerto.

Cuydando el testador que era biuo algun ome, a quien el fiziesse manda, si estonce fuesse muerto (1), non le valdria, ni la podria demandar el heredero del. Esso mismo seria, si fuesse biuo quando fiziesse la manda, e se muriesse despues (2) naturalmente, o fuesse desterrado para siempre (3), en ante que el testador muriesse. E maguer de suso diximos que luego que muriesse el testador, passa el señorio de la cosa aquel a quien es mandada, si es fecha sin condicion; casos y a (4), en que conuiene en todas guisas, que el heredero entre la heredad primeramente, ante que aquel a quien es fecha la manda, gane el señorio della. El primero dellos seria, como si el testador ouiesse algun sieruo (a), a quien otorgasse en su testamento, que fuesse libre. Ca este atal, maguer muera el testador, non puede ganar la libertad; a menos del heredero entrar la herencia, o otorgarse por heredero. E el segundo caso seria, si a tal sieruo, como sobredicho es, mandasse el testador alguna cosa en aquel mismo testamento en que le aforrasse; ca non puede auer la manda, a menos del heredero entrar la heredad. El tercero caso seria, como si el testador mandasse su sieruo a algun ome; ca non passa el señorio aquel a quien le mando, a menos del heredero entrar la heredad. El quarto caso seria, como si mandasse el testador a alguno el usufructo (5) de alguna heredad, o la morada (6) de alguna casa; ca non ganaria el señorio de tal manda, aquel a quien fuesse fecha, a menos del heredero entrar primeramente la heredad del fazedor del testamento.

(a) En cuanto á la esclavitud, véase nuestra nota 1.ª á la L. 6, tít. 4 de esta Partida.

LEX XXXV. — Quod relictum est jam defuncto, vel ei, qui in vita decedit testatoris, seu perpetuo exulat, non transmittitur ad legattarii hæredem. Item legatum libertatis servo testatoris relictæ, vel alterius rei ei legatæ, cedit demum ab addita hæreditate, idem si servus testatoris, vel usufructus, aut habitatio alicui legetur. Hoc dicit.

(1) *Estonce fuesse muerto.* Istud dicitur pro non scriptum, et concordat ista lex cum l. unic. §. *in primo*, C. *de caduc. tollend.* Et quid si legatum pro non scriptum sit ad pias causas, vide per Bart. in l. *alio*, column. 1. D. *de aliment. et cibar. legat.* et vide ibi Alexand. *in additione :* et legatum pro non scriptum remanet apud hæredem, vel conjunctum, vel substitutum, sine onere, ut in dict. §. *in primo*, exceptis casibus, de quibus ibi in gloss. fin. et casum ultimum illius glossæ : dicit ibi Angelus singulariter notandum, per quem infert, quod legata pro non scripta transeunt ad substitutum, vel conjunctum cum onere relictorum ad pias causas, quod dicit menti tenendum; et pro hoc facere optimè, l. *cum vero*, §. *si pro non scripto*, D. *de fideicommissar. libert.* quam legem Glossa ibi allegavit pro primo casu, et idem tenet Paul. de Castr. in dict. §. *in primo,* allegans etiam Bartolum in dict. l. *alio*, ut suprà retuli post Glossam ibi; et vide, quæ notat Bart. in l. *pater filium*, §. *Tusculanus*, D. *de legat.* 3. Quid autem, si onus pariter sit injuctum in personam conjuncti, cui remanet pars illius, quæ habetur pro non scripto? Vide textum notabilem in l. *civitatibus*, §. *Lucius*, D. *de legat.* 1. nam si pariter sunt conjuncti in onere, conjunctus tenebitur ad totum onus, secundum Alberic. Bald. et Paul. in dict. §. *in primo*, licèt Dinus ibi relatus ab Alberic. voluerit contrarium. Et quod legatum pro non scriptum remaneat apud hæredem, vel conjunctum, seu substitutum sine onere, intellige, quando est pro non scriptum propter defectum substantiæ personæ, cui fuit relictum, ut in casu dicti §. *in primo;* secùs autem, si legatum deficiat ex alia causa, ut quia sibi adscripsit in testamento, vel quia prima voluntas fuit captatoria, nam his casibus remanet legatum cum onere, ut est casus in l. fin. et ibi Bart. D. *de his, quæ pro non script. habent.* et eod. tit. l. 1. in fin. ubi et etiam dicit notabile verbum, quod si testator legavit uni coram duobus testibus centum, et gravavit eam de restituendo ecclesiæ, vel pauperibus; cùm tale legatum in personam ejus, cui legatur, sit pro non scriptum propter defectum solemnitatis numeri testium, tamen remanebit apud hæredem cum onere suo; et ad hoc dicit esse casum in illa lege, et ex hoc dari optimam limitationem ad dictum §. *in primo :* et ad istud dictum Bartoli adde consil. 78. 1. part. *inter consilia Socin.* incipit, *in eamdem sententiam*, column. 2.

(2) *Muriesse despues.* Istud dicitur quasi caducum, ut in §. *pro secundo*, dict. l. unic. C. *de caduct. tollend.* et differt à pro non scripto, quia remanet apud hæredem, seu gravatum substitutum, vel conjunctum cum onere, ut ibi habetur, et in l. *si ab eo*, D. *de usufruct. legat*, et debet impleri onus in diem injunctum à testatore, l. *uxori usufructus*, D. *de usufruct. legat.* adde, quòd legatum translatum in alium, intelligitur cum onere suo, l. *Cajo*, in princ. D. *de aliment. et cibar. legat.* et l. *legatum*, la 2. et l. *alumnæ*, in princ. ubi vide Bart. D. *de adimen. legat.* et si adimatur, vide per Bart. in l. *si adimendo*, ubi bonus textus, D. eod. et eod. tit. l. penult. §. 1. ubi vide Bart. Quid autem, si testator legavit Bertæ pauperi centum, si nupserit Titio, et moriatur dicta Berta, antequam nubat an revertantur dicta centum sine aliquo onere ad hæredem, vel an teneatur erogare in similem causam? Vide per Bald. novell. in tract. *de dote*, fol. 26. column. 1. in 71. privileg. qui videtur concludere, quòd si legatum fuit ob piam causam; hæres teneatur erogare in similem causam : vide ibi per eum, nam loquitur latè.

(3) *Desterrado para siempre.* De deportato, vel damnato in metallum intellige, qui non sunt capaces extra causam alimentorum, l. *si in metallum*, D. *de his, quæ pro non script. habent.* l. 1. C. *de hæredib. instituend.* l. *si mandavero*, §. *is cujus*, D. *mandati;* non de relegato, etiamsi perpetuo relegetur, nam et hic non est incapax, neque perdit civitatem, ut in l. *relegatorum*, D. *de interdict. et relegat.* §. *relegati*, *Institut. quib. mod. jus. patr. potes solvit.* l. 3. tit. 18. 4. *Partit.* et quòd intelligatur ista lex de deportato, patet in l. 2. dict. tit. 18. 4. *Partit.* ibi : *la otra manera es cuando destierran.* Adverte etiam, quia Bart. idem vult in eo, qui esset damnatus ad mortem, vel ad perpetuam carcerem in dict. l. *si in metallum*, neque hoc erit revocatum ex dispositione legis Tauri 4. *in Ordinam. Tauri,* prout dixi in l. 15. tit. 1. suprà ead. *Partit.*

(4) *Casos y a.* Concordat cum dict. l. unic. §. *libertatibus*, C. *de caduc. tollend.* et l. 2. D. *quando dies legati ced.* et rationem diversitatis ponit Alberic. in dict. §. *in novissimo.*

(5) *El usufructo.* Quid, si alternativè legatus est alicui fundus, vel usufructus, et ante aditionem hæreditatis decedat legatarius; an transmittat legatum ad hæredem? Angel. in dict. l. unic. §. *in novissimo*, tenet quòd sic, quia non est legatum conditionale; cessabit tamen potentia optandi usumfructum, qui non transmititur, facit l. *illud*, D. *de option. legat.* et l. *cum illud*, D. *quando dies legati ced.*

(6) *O la morada.* Vide in dict. l. 2. D. *quando dies legati ced.*

LEY XXXVI. — Como aquel a quien es otorgada alguna manda, la puede dexar, o non, si la non quisiere.

En escogencia (1) es de aquel a quien es fecha la manda, de la tomar toda, o de la dexar (2), si quisiere; e non podria tomar parte della, e dexar la otra (3), maguer quisiesse. E esto ha lugar, quando alguna cosa es mandada señaladamente a vno, o muchas que se comprehenden so vn nome. E esto seria como si dixesse el testador, que mandaua una cabaña de ouejas con todas las cosas que le pertenescen. Ca, como quier que en tal manda como esta, o en otra semejante (4) della, y a muchas cosas, con todo esso por vna manda es contada; e porende conuiene, que todas las tome, o todas los dexe. Mas si aquel que aya de auer la manda de vna cosa muriesse, e dexasse muchos herederos, estonce bien podria cada vno dellos (5) tomar su parte, maguer el otro, o los otros, non quisiessen recibir la suya; quier fuesse la manda de vna cosa, o de muchas. E si la manda fuesse de muchas cosas señaladas, e la fiziesse a vno, bien podria estonce tomar dellas, la que quisiesse, e dexar las otras; fueras ende, quando el testador mandasse a alguno dos cosas; la vna, con agrauiamiento (6), e la otra sin el. Ca, si aquel a quien tales mandas son fechas, quisiesse tomar aquella cosa de que se puede aprovechar luego, e dexar la otra, non lo podria fazer; ante dezimos, que las deue amas tomar, o dexar. E esto seria, como si dixesse, que le mandaua cincuenta marauedis, e vn sieruo (a), rogandole que lo aforrasse; ca, si este atal quisiesse tomar los marauedis, e non quisiesse aforrar el sieruo, estonce non deue auer la vna manda, nin la otra; como quier que el sieruo por derecho, en tal caso como este, es luego libre (7), tambien como si el otro lo ouiesse aforrado.

(a) Respecto á la esclavitud, puede verse nuestra nota 1.ª á la L. 6, tít. 4 de esta Partida.

LEX XXXVI. — Non potest legatarius partem legati accipere, et partem repudiare, sive sit certæ rei, sive universitatis; eo autem mortuo, die legati cedente, potest quilibet ejus hæredum partem suam capere, etiamsi alius non recipiat; pluribus autem rebus ei legatis, potest unam recipere, et aliam omittere, nisi una cum onere, alia sine, legetur sibi, nam si legantur centum, et servus, ut manumittatur, si velit centum omisso altero, nihil habebit, et servus erit statim liber. Hoc dicit.

(1) *En escogencia.* Prosequitur dicta Azon. C. eod. in summa, column. penult. vers. *est enim in legatarii potestate*, et concordat cum l. *legatarius*, D. *de legat.* 1. et cum l. 2. 4. 5. et 6. D. *de legat.* 2.

(2) *De la dexar.* Et si repudiat, perinde habetur, ac si nihil ei relictum esset, dict. l. *legatarius*, §. *si legatum*, et l. *servum filii*, §. *si quis*, et l. *si tibi homo*, § *cum servus*, D. *de legat.* 1. et dixi suprà eod. l. 34.

(3) *Otra.* Ut in dict. l. *legatarius*, et l. *neminem*, et limita, nisi legata esset res, vel pars ejus, l. *Lucio*, D. *de legat.* 2. Paul. in dict. l. *neminem.* Quid autem si res legatur à pluribus hæredibus, an poterit acceptari quoad unum, et quoad alium repudiari? Paul. in dict. l. *neminem*, vult, quòd sic, quia censetur legatum quodammodo divisum, nisi factum esset sub conditione dandi aliud hæredibus, quo casu dando partem uni, non consequeretur partem alterius, l. *qui duobus*, D. *de condition. et demonst.* Et nota, quòd per agnitionem partis rei legatæ, videtur facta agnitio totius, l. *si cui res*, D. *de legat.* 2.

(4) *Semejante.* Ut suppellectilem, vel aurum, vel argentum, aut peculium, instrumentum, aut vestem, l. *grege*, D. *de legat.* 2. Azo. ubi suprà.

(5) *Dellos.* Et portio repudiata non accrescet acceptati, quia isti censentur conjuncti conjunctione legali, secundùm Bart. in l. *re conjuncti*, in vers. 5. *principaliter*, D. *de legat.* 3. Paul. Bald. et Alex. in dict. l. *legatarius*, D. *de legat.* 1. ubi ex hoc Baldus sumit argumentum ad quæstionem, quòd si sunt duo hæredes unius emphyteutæ, propter delictum vel repudiationem unius, sua portio non accrescit alteri cohæredi, sed redit ad dominum; quod est notabile, et sequitur ibi Alexand. et Jas.

(6) *Agrauiamiento.* Adde dict. l. *neminem*, D. *de legat* 1 et ibi Bartolus inducit ad quæstionem de executore constituto à testatore, cui aliquid fuit legatum, quòd tenetur satisdare, etsi velit repudiare legatum : vide ibi per eum.

(7) *Libre.* Adde *si legatario*, D. *de fideicommis. liber.* et l. *si ea lege*, et l. *si is qui*, C. *si emancip. ita fuerit alienat. ut manum.* sed cur hìc disponitur, statim fieri liberum servum, cùm fideicommissaria libertas non competat ipso jure, sed sit ab hærede vel legatario præstanda, ut in l. *si te*, C. *de fideicommissar. libert.* dic hoc esse, quia fuit in mora cùm dic.t, *e non quisiere aforrar el sieruo.* Unde tunc habere debet libertatem, velut si directo ei à testatore esset relicta, l. *ancillam*, C. *de fideicommis. libertat.*

LEY XXXVII. — Como el heredero deue entregar la cosa a aquel a quien es mandada (a).

Entregar deue el heredero a aquel a quien fue fecha la manda, de la cosa que el testador le mando, con todo lo al, que le pertenesciesse (1) aquella cosa mandada. E esto seria, como si le mandasse vn solar, e despues que gelo ouiesse mandado, fiziesse el testador (2) casa, o otro edificio en el. Ca estonce, aquel a quien fue fecha tal manda, deue auer tambien la casa, como el solar. E esso mismo dezimos que seria, si le fiziesse manda de vn campo, e despues se le acresciesse alguna cosa, por auenidas de rios que le corriessen de cerca; o se ayuntassen (3) a el otras cosas, assi como arboles; o fuesse y puesta viña despues. Otrosi dezimos, que deue auer aquel a quien es fecha la manda, los frutos (4) de aquella cosa que le fuesse mandada, si era de aquel que la mando, desde el dia que el heredero entre la heredad, por palabra, o por fecho. Mas si la cosa mandada fuesse agena, deuela comprar el heredero, e darla a aquel a quien el testador la mando dar. E si por auentura, non la quisiesse comprar, e aquel que la ouiesse a auer, le dixesse que la comprasse; estonce dezimos, que si la cosa fuesse atal, que del tiempo que la pidio en adelante, pudiesse lleuar fruto, tenudo es el heredero de darle aquella cosa, con los frutos que despues saliessen della (5), o la estimacion de todo.

(a) L. 12, tít. 5. lib. 3 del F. R.

LEX XXXVII. — Illud, quod rei legatæ ædificatione, plantatione, seu alluvione accedit, legatario debetur : et si res erat testatoris, debentur etiam fructus ab adita hæreditate; si autem res aliena, debentur fructus, et à die, qua requisitus fuerit hæres per legatarium, et eam noluit comparare, tenetur ad rem, et fructus, vel æstimationem. Hoc dicit.

(1) *Con todo lo al, que le pertenesciesse.* Concordat cum l. *si ex toto*, in princip. et cum l. *quod in rerum*, §. *si quis*, et l. *servum filii*, §. *si areæ*, D. *de legat.* 1. et adde l. *si tibi homo*, §. *cum servus*, D. eod. et facit in argumentum, quòd si possessor oppidi alicujus, quod habet ut bona majoriæ, acquirat tali oppido mercatum francum ex privilegio Regis, quòd similiter et tale mercatum cedet oppido vel castro. Si tamen postea pronuntiaretur tale oppidum non esse majoriæ, vel alii adjudicaretur ut bona libera; an qui acquisivit tale privilegium, possit petere pretium valoris privilegii, vide textum in cap. 1. §. *si vasallus*, *hic finit. lex.* Faciat etiam ista lex, quod si quis addidit majoriæ antiquæ aliqua bona, nihil ultra addens de pro-

hibitionibus et vinculis, quod intelligatur sub eisdem vinculis, et prohibitionibus, facit bonus textus in cap. *quia cognovimus*, 12. quæst. 2. et textus, et ibi Joan. de Plat. in l. 3 C. *de agricol. et censit.* lib. 11. Quid autem, si testator legavit rem alienam, in qua post testamentum factum fuit incrementum? Vide l. *si chorus*, § *area* D. *de legat.* 3. per Alexand. et Socin in dict. *si ex toto*, in princ. et limita, ut per Gloss. in l. *si ex toto*, §. fin. D. eod. scilicet si testator, qui partem habebat in fundo, legat fundum suum, et postea partem alterius redemit, quia tunc pars redempta non veniet in legato: si verò non dixit, quòd legabat fundum suum sed quòd legabat fundum simpliciter, tunc secundum Bartolum post J cob. de Aren. est idem, ac si diceret suum: Baldus verò et alii relati per Alexand. dicunt contrarium. Socinus verò distinguit, an portio fundi, quæ erat aliena, erat pro indiviso, et procedat opinio Bartoli; si verò pro diviso, tunc si fuit adjecta alteri portioni, includitur, per l. *cum fundus*, in fin. D. *de legat.* 2. et dict. l. *si ex toto*; secus si à testatore separatim esset possessa, quia tunc videtur potius accedere personæ, quàm rei. Quid autem, si totus fundus erat testatoris, et dixit, lego fundum meum, an tunc portio postea empta cedat legato? Vide Bald. dict. l. *si ex toto*, §. fin. et ibi per Alex. et Socin. ubi etiam vide quid si simpliciter legaret fundum. Sed quid è contra, an legando quis rem, propter quam est obligatus ad aliquod onus personale, an transeat tale onus in legatarium? Distingue, ut per Bart in l. *quæro*, D. *de usufruct legat.* post. Gloss. in l. penult. §. fin. D. *de legat.* 3. nam si est onus, ad quod quis tenetur habita re respectu fructuum, et tunc tale onus transit in legatarium, ut in dict. l. *quæro*. Si vero est aliud onus, ad quod fuit obligatus pro habenda ipsa re legata, et tunc non transit tale onus in legatarium, ut in dict. l. penult. §. 3. fin. et adde pulchrum textum in l. *qui quatuor*, §. *qui hortos*, D. *de legat.* 3. ubi si conductor legat fructus rei conductæ, non videtur legare cum onere solvendi pensionem, sed pensio est solvenda ab hærede testatoris; quem casum singulariter nota. Et quid etiam, si legata res minuatur, an diminuatur onus injunctum? Vide textum cum glossa, et ibi Bart. in l. *Plautius*, D. *de condition. et demonstrat.*

(2) *Fiziesse el testador casa.* Adde dict. l *servum filii*, §. *si areæ*, D. *de legat.* 1. ubi etiam vide, quid si legavit domum, quæ destructa est, an area veniat in legato. Et quid si postea in tali area per testatorem, vel hæredem ædificetur? Vide ibi per Doctores.

(3) *O se ayuntassen.* Doctores in dict. l. *si ex toto*, in princ. trahunt in argumentum ad terram noviter additam regno, quod debeat regi consuetudinibus regni: et dixi suprà.

(4) *Los frutos.* Et infrà ibi: *entre la heredad;* habes ergo hìc, quod fructus rei legatæ debentur legatario à die aditæ hæreditatis, et non à morte testatoris, prout dicebat Gloss. in l. *quod servus*, D. *de legat.* 2. et idem tenuerunt Jacob. de Aren. Bart. et Angel. in l. *servo legato.* in princ. D. *de legat.* 1. Bart. etiam in l. *in fideicommissaria*, D. *ad Trebell.* quam opinionem Alexander dicit esse multum sustentabilem, attento, quod dominium censetur legatarii à tempore mortis: adde etiam Alberic. in l. *huic scripturæ*, in princ. per illum textum, D. *ad leg. Aquil.* In contrarium tamen est communis opinio, quam tenuit Gloss. in l. *Herennius*, et in l. *equis*, D. *de usur.* et in l. fin. C. *de usur. rei judic.* et ista opinio approbatur hìc per istam legem: et limita quinque modis, ut per Alexand. in dict. §. *cum servus*, scilicèt, in fructibus seminatis à testatore, quia illi semper debentur legatario, etsi hæres non sit in mora, et habeat bonam fidem, ut declarat Alberic. post Oldral. in l. fin. C. *de usur. et fructib. legat.* et nisi res esset tradita per testatorem, vel sibi esset data licentia eam apprehendendi; et præterquam in commodo usurarum debitarum occasione sortis, ut tradit ibi Paul. de Castr. inducens ad legatum pecuniarum, quas testator habebat super monte Florentino, per l. *nomen debitoris*, in princ. D. *de legat.* 3. et etiam nisi testator dixerit, quod legat rem cum commodis suis, Gloss. in l. *Lucius*, l. 1. D. *de legat.* 2 et ibi Bart. item nisi hæres fecisset moram in adeunda hæreditate, secundum Bald. in l. 1. C. *de usur. et fructib. legat.* et quando fructus essent bona fide percepti, qui ante moram pertinent ad hæredem, licèt adierit hæreditatem, secundum Gloss. in dict. l. 1. C. *de usur. et fructib. legat.* et tenent Doctor. communiter. Si tamen sunt extantes, tenetur eos restituere, vel si sunt consumpti, quatenus factus est locupletior; reliquos lucratur propter bonam fidem, l. *quæsitum*, D. *de acquirend. rer. domin.* et tradit Paul. de Castr. in dic. §. *cum servus*. Sed an hodie de jure regni, per l. 1. tit. 2. lib. 5. *Ordin. Regal.* qua disponitur, valere legata et deberi etiam non adita hæreditate, fructus pertinebunt ad legatarium à morte testat. ris? Et videbatur quod non; imo à die hæreditatis aditæ, ut in ista lege Partitarum habetur; illa enim lex solùm videtur disponere in casu, quo non adeatur hæreditas ex testamento, non tamen negat, quin saltim à venientibus ab intestato debeat hæreditas adiri, argumento l. 2. D. *de fideicommissar. libert.* et notat Gloss. in l. *qui filio*, §. 1. quam ibi approbant Bart. Imol. et alii, D. *de hæred. instituend.* Jason. in l. *eam quam* in 3. notab. column. 7. C. *de fideicommis.* et hoc etiam videtur argui ex verbis dictæ l. *Ordinam.* cùm dicit, *estonce herede aquel, que segun derecho, o costumbre de la tierra deuia heredar;* et satis operabitur illa lex regni, quod videatur gravare venientes ab intestato, et legata ab eis videntur repetita, licèt testator non dixerit; ad quod aliàs de jure non fuerant obligati, ut tradit Imol. in dict. l. *qui filio*, §. 1. et illa cum lex clarè non exprimat, quod legata debeantur, etsi hæreditas non adeatur à venientibus ab intestato, non debemus dicere, quod ex ea leges juris communis, et etiam Partitarum in hoc corrigantur. Præterea, si illa lex aliter intelligeretur, induceretur absurditas, et maximum damnum hæreditati; nam non existente hærede, qui adivisset, propter legata pecuniaria licèt parva res hæreditatis etiam prætiosæ venderentur, et iniquo pretio; unde neque de mente tentatoris, neque legis debemus præsumere, quod tale damnum, vel simile, inferre velint hæreditate: facit ad hoc, quod notat Bart. in l. *alio*, vers. *quæro*, *an hæres sit requirendus*, D. *de aliment. et cibar. legat.* In contrarium tamen faciunt verba generalia illius legis, ubi nihil dicitur de adeunda hæreditate per venientes ab intestato, et quia si daretur casus, quod nullus adiret, esset dicere, quod in effectu legata non valerent, cujus contrarium apertè vult illa lex: unde etiam, non adita hæreditate ab hærede scripto, vel venientibus ab intestato, legata debentur per illam legem, et competet officium judicis ad hoc, ut etiam in legatis ad pias causas voluit Bald. in dict. l. *qui filio*, 1. §. et tradit Spec. tit. *de action. et petition.* column. 11. quod in isto casu non esset dubium quod competeret, ex quo lex prædicta videtur dirigere verba ad judicem, cùm dicit, *cumplase el testamento.* et cum verba diriguntur ad judicem, competit officium judicis, ut in terminis similis statuti tradit Alexand. in l. 1. column. 11. D. *de legat.* 1 ubi etiam Socinus idem tractat circa tale statutum, et innuit, quod utroque modo posset quis dicere, quod intelligatur statutum; vel quod à venientibus ab intestato adiri debeat hæreditas, vel quod etiam intelligatur; etsi nullo modo adeatur hæreditas: et ibi ponit practicam, quod sic intelligendo curator detur bonis. Benè tamen esset fatendum, quod judex cujus officium imploratur, requirere debeat venientes ab intestato, an vellint adire hæreditatem, antequam jubeat solvi legata, neque det curatorem bonis, ut tradit Bartol. in l. 1. D. *de curat. bonis dand.* tradit Alexand. consil. 137. column. 3. volum. 2. Et si ista aditio non expectatur per dictam legem ad valorem legatorum, in consequentiam videtur dicendum, quod fructus debeantur legatario à morte testatoris, ut enim habetur in dict. l. *si tibi homo*, §. *cum servus*, legata pendent usque ad aditionem hæreditatis, eo quia de jure illo, et etiam de jure isto Partitarum erat necessaria aditio hæreditatis, et legata corruebant non adita hæreditate, et fructus ideo non debebantur nisi à die aditæ hæreditatis; quo obstaculo sublato per dictam l. *Ordinament.* restat dicendum, quod etiam legatario pertineat fructus rei legatæ à morte testatoris: super quo tamen tibi, qui majus otium habueris, relinquo cogitandum. Quid autem, si res quæ legatur, non sit propria testatoris, sed hæredis, vel aliena? Vide per Doctores ubi suprà, et per Bartol. in l. *fideicommissaria*, D. *ad Trebell.* et per Angel. Aret. in §. 1. *Instit. de legat.* column. fin. per Alberic. et alios in l. fin. C. *de usur. et fructib. legat.* et habes infrà in ista lege. In legato vero universali, à quo tempore veniant fructus? Vide in dict. l *equis*, et in l. *peculium*, D. *de legat.* 2.

(5) *Que saliessen della.* Adde l. fin. et ibi Glossa, et Doctorès, C. *de usur. et fruct. legat.* An autem etiam tenebitur de percipiendis? Videtur, quòd sic, ut in l. *cum servus*, §. *fructus*, D. *de legat.* 1. sed illa lex loquitur, quando legata fuit res propria testatoris: idem tamen dicit Alberic. in dict. l. fin. si legaretur res aliena; nam post aditam hæreditatem, et interpellationem et moram veniunt indistinctè tam percepti, quàm percipiendi, per l. 1. in fin. C. eod. Nota tamen, quòd non venirent illi, quos percipere potuisset petitor, sed illi quos percipere potuit possessor, secundum Alberic. post Petrum in dict. l. fin. ita intelligens, quod habetur in dict. §. *fructus*, et in l. *patronus*, in princip. in 2. respons. D. *de legat.* 3. licèt, quando res propria legaretur, à tempore moræ venirent etiam percipiendi, quos legatarius percipere scilicet potuerat, ut in dict. §. *fructus*, l. *cum servus*, aliàs incipit, *apud Julianum.*

LEY XXXVIII.—Como deue dar plazo el Juez al heredero, si non puede dar luego, o entregar la cosa que es mandada.

Conosciendo (a) el heredero en juyzio que deue dar la manda que fue fecha a alguno, si por auentura non la pudiesse luego entregar (1), el Juez ante quien es fecha demanda en esta razon, deue dar plazo guisado a que la de. Mas si el heredero dixesse, que aquella cosa que ouiesse mandada a otro el testador, era agena, e la tuuiesse tan cara aquel cuya fuesse, que la non pudiesse comprar, si non por mucho mas de lo que valia, o si non la quisiesse vender; estonce dezimos (2), que abonda que el heredero entregue, a aquel a quien es fecha tal manda, de la estimacion della, quanto pudiesse valer comunalmente. Otrosi dezimos, que si algund testador que ouiesse dos sus sieruos (b), que fuessen padre e fijo, o si fuessen hermanos o parientes muy de cerca, e establesciesse el vno por su heredero, e mandasse el otro a alguno; si este que fuesse establescido por heredero, conosciesse la manda, e dixesse que la non queria cumplir, poderlo ya fazer, por razon del parentesco (3) que ha con el otro sieruo que es mandado; pero seria tenudo el heredero de dar la estimacion del. E esso mismo seria en las cosas, que auiniessen semejantes destas (4).

(a) Es decir, *confesando*, segun el lenguaje de las Partidas.

(b) Véase en cuanto á la esclavitud nuestra nota 1.ª á la L. 6, tít. 4 de esta Partida.

LEX XXXVIII.—Tenetur hæres rem legatam tradere legatario, si eam ad manus habet, aliàs indulgetur per judicem tempus; sed si est aliena, nec potest commodè emi, sufficit æstimationem solvere: idem si est institutus servus testatoris, et ejus filius, vel pater alii legatur, quia liberatur æstimationem solvendo. Hoc dicit.

(1) *Entregar.* Si res est alibi, et hæres copiam non habet eam dandi, ut in l. *cum res*, D. *de legat.* 1. nam regulariter hæres tenetur tradere rem legatam in loco, ubi est, ut ibi; ubi vide casus fallentiæ.

(2) *Dezimos.* Concordat cum l. *non dubium*, §. fin. D. *de legat.* 3. et cum §. *non solum*, *Instit. de legat* et vide suprà eod. in l. 16. Quid autem si hæres aliàs potuit rem legatam redimere congruo pretio, et noluit, modò verò habere non potest, nisi immenso pretio? Vide glossam notabilem in l. *qui quatuor*, §. fin. D. *de legat.* 3.

(3) *Parentesco.* Concordat cum l. *si domus*, §. *qui confitetur*, D. *de legat.* 1. et notat istam legem cùm dixit: *o parientes muy de cerca*, nam videtur latius loqui, quàm dictus §. *qui confitetur:* et facit l. 1. tit. 5. 4. *Partit.* et l. *possessionum*, C. *de commun. utriusque judic.*

(4) *Semejantes destas.* Et sic, ubi esset affectio ratione personarum, ne resultet aliquid inhumanum; secùs ergo, si esset affectio rerum, ut in dict. §. *qui confitetur*, per quem dicit Baldus, quòd si pater doctor relinquit filium hæredem, et legat alteri libros, non audietur filius, etsi sit doctor, volens solvere æstimationem, ne libri ab eo separentur; non enim habetur consideratio talis interesse contra dispositionem testatoris, secundum eum, et Paul. de Cast. ibidem.

LEY XXXIX.—Como puede el fazedor del testamento reuocar las mandas, que ouiesse fechas (a).

Reuocar (1) puede el testador todas las mandas que ouiesse fechas, cada que quisiere, quier sean fechas en testamento acabado, o en otra escritura qualquier. E aun las que fuessen fechas en testamento acabado, puedelas reuocar en otra escritura, que se faze ante cinco (b) testigos, a que llaman en latin, Codicillus (2). Otrosi se podria desatar la manda, quando el testador cancelasse (3) la escritura della por su mano misma, o la mandasse cancelar a otro. Mas si la cancelasse otro alguno (4) sin mandado, e sin sabiduria del testador, valdria la manda, si fuesse cancelada de manera, que se pudiesse leer, o si se pudiesse prouar con cinco (c) testigos, que fuesse fecha.

(a) L. 2, tít. 5, lib. 3 del F. R.

(b) Los codicilos, ya sean nuncupativos ó abiertos, escritos ó cerrados, deben hacerse con las mismas solemnidades que el testamento abierto. LL. 1 y 3, tít. 12 de esta Partida, y L. 3 de Toro, que es la L. 2 tít. 18, lib. 10 de la N. R. Véase nuestra nota 2.ª á la L. 1, tít. 1 de esta Partida.

(c) Hoy bastan tres testigos, segun la L. 1, tít. 18, lib. 10 de la N. R., y segun lo que hemos expuesto en la nota precedente.

LEX XXXIX.—Legatum potest revocari expressè per testatorem, tam in testamento, quàm in codicillis, et etiam ipso facto, ut per cancellationem testatoris, vel alterius ejus mandato; sed si sine mandato cancelletur, et legi potest, vel per quinque testes probetur, valet legatum. Hoc dicit. Habuit ortum à l. *datum*, C. *de legat.*

(1) *Reuocar.* Et nota, quòd per ademptionem prælegati facti uni ex hæredibus, videtur revocatum prælegatum factum alteri hæredi, quando ademptio fuit facta causa adæquationis, ut esset æqualitas inter hæredes, casus est singularis in l. *alteri*, D. *de adim. legat.* ex quo inferes ad quæstionem, quòd si pater fecit majoriam in unum ex filiis, si postea dicat, quod facit causa æqualitatis aliam majoriam in alterum filium, quod revocata prima majoria causa adæquationis prædictæ, videtur etiam revocata secunda majoria. Et quid si quis fecit majoriam revocabilem de certis rebus in unum filium, postea de eisdem rebus facit majoriam in alium filium; an videatur prima revocata, si de ea facit mentionem? Gloss. in l. *Seja*, D. *de donat. caus. mort.* in verbo *permittitur*, dicit, quòd sic, et sequitur illam Dinus: et Paulus ibi tenet contrarium, volens, quod videatur donare secundo filio, in casu quo primus non haberet; et facit l. *sequens*, *quæstio*, D. *de legat.* 2.

(2) *Codicillus.* Et hoc videtur, quod etiam ipso jure videtur ademptum in codicillis, quod erat relictum in testamento, et sic non sit opus exceptione, ut dicebat glossa, quam ibi tenet Paul. de Castr. in l. *si ita sit scriptum*, D. *de legat.* 1. et illi glossæ est alia contraria in l. *fideicommissum*, C. *de fideicom.* quam sequuntur communiter Doctores ibi, Bartol. Bart. et Ang. et Alexand. in dict. l. *si ita sit scriptum*, per textum *Instit. de adempt. legat.*

(3) *Cancelasse.* Adde l. 1. §. *sed si legi*, et §. *sed consulto*, et l. *proximè*, D. *re his quæ in testam. delent.*

(4) *Alguno.* Adde l. 1. in princip. D. *de his quæ in testam. delent.*

LEY XL.—Como se reuoca, o non, la manda, quando el testador enagena la cosa despues que la mando (a).

Donacion faziendo el testador en su vida a algun ome, de alguna cosa que ouiesse mandada en su testamento a otro, desatase (1) porende la manda, porque semeja que se arepintio, pues la dio a otro en ante que muriesse. Mas si la vendiesse, o empeñasse, non se desataria, nin reuocaria por ende; ante dezimos, que aquel a quien fue mandada, que deue auer el precio por que fue vendida, o la estimacion, si fuere empeñada, assi como de suso diximos. E esto es, porque semeja, que pues que el testador la vendio, o la empeño, que su